

A baranyai Bogády család Trencsén vármegyében

A fenti cím választása nem véletlen. E női ágon kihalt magyar család nemesi előneve arra utal, hogy eredetileg nem Trencsénben élhettek. Valamilyik ősök – talán a törökök elől – az akkori királyi Magyarország biztonságosabb helyére, mégpedig az északnyugati, szinte legtávolabbi megyéjébe költözött. 1542-ben még Baranya megyében írják le a következő két személyt: Joannes Bogady és Mathias Bogady.¹ Hogy ők rokonaik voltak-e a címben nevezett családnak, azt nem tudjuk bizonyítani. Családnevük azonban pontosan árulkodik származási helyükről. A baranyai nemesi előnév a megyére, a családnév pedig a származási, azaz a korábbi birtokhelyre utalhat. Bogád² település Pécs-től keletre, a város szomszédságában található, bizonyára itt élhettek valaha a család ősei.

A családdal és tagjaival az ismert genealógusaink (Nagy Iván³ és Kempelen Farkas) nagyon röviden foglalkoznak, ami érthető, hiszen nem volt utód, aki érdemben adatokat tudott volna szolgáltatni a család férfiágához.

Írásunk célja, hogy egy furcsa végrendelet alapján igyekezzünk pótolni a fent említett kötetek hiányosságait, s egyben magát a testamentumot is elemezni és értelmezni. Ez a végakarát baranyai Bogády András⁴ keze írásával keletkezett a 17. század közepén. Annyiban furcsa, hogy az okirat több részből áll. Első része 1640-ben, a második 1641-ben, a végső kiegészítés pedig 1643. január 4-én íródott. Mindezek után jön még egy latin nyelvű hitelesítés 1645-ben. Feltehetően a végakaró halála után keletkezett. Az időpontokon kívül az írások helyszíne is eltér: Hanzlikfalva,⁵ Trencsén városa. Mindezt megzavarja az, hogy ez egy 18. századi másolat, amelyet az eredetiben íródott latin nyelvű szövegről fordítottak magyarra. Mindebből következik, hogy a személynevek, helynevek helyesírásának pontosságát nem tudjuk utólag követni. Egyben az is kérdéses, hogy a 17. század elején latinul leírt s magyarra áttett rokonsági fokok megfelelnek-e a valóságnak. Ugyanis a húgom, néném, öcsém, atyámfia, leányom szavak használata még a magyarban is jelentősen eltért a mai értelemben vett jelentésüktől, amelyeket a fordításban nem is tudtak pontosan értelmezni és visszaadni. Csupán pél-

1 Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára*. Budapest, 1993, 152. p.

2 Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára I*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. 227. p. Első említése nagyon korai, 1058 utáni.

3 Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I*. Pest, 1857. 150. p.

4 Szerémi (a keresztnév hiányzik): Baranyai Bogády András testamentuma. *Történelmi Tár*. Budapest, 1890. 185–190. p.

5 Hanzlikfalva. 1952-ben Vágaranyoshoz (Zlatovce) csatolt helység.

duként említendő az öcsémasszony elnevezés, amely jelenthette a férjezett húgot, a fiatalabb sógornőt vagy közeli nőrokont, de még a baráti/nemesi körben levő közeli fiatal feleséget is. Mindezek miatt néha magyarázatra szorul jó néhány családi kapcsolat is, amelyeket csupán az ismert (ha ismert) évszámokkal lehetséges megközelíteni. Azonban a többszörös házasságok, az előző férj vagy feleség korábbi gyermekei és az újabb utódok között jelentősen nagy volt a korkülönbség, mindez félrevezetheti a kutatót és a családfát bemutatót.

A családfákon a végrendelet írója, (II.) András a második nemzedékhez tartozott. Apja keresztnéve szintén (I.) András, anyjái pedig Tanyi Mária, akiket 1590 körüli évszámmal említenek. Tehát ő(k), esetleg még korábban az ő szülei lehettek azok, akik áttelepültek Trencsén megyébe. Új környezetükbe gyorsan beilleszkedhettek, az ott élő nemesi családok hamar befogadták őket. Sőt, mint később a kapcsolataikból kiderül, mindezt egymás közötti házasságokkal tovább erősítették. Nemcsak Trencsén vármegyében voltak birtokaik, hanem a szomszédos Nyitra és Bars megyékben is. Ottani birtokközpontjuk az András apjától örökölt „Pječó”⁶ falu udvarháza volt, de a végrendeletből arra következtethetünk, hogy Trencsén városában laktak. Mégpedig nem is akárhol, hanem a város legelőkelőbb részén. Nagy házának egyik felét a feleségére hagyta (a grádicsig nagy pincével együtt), másikat pedig kisebb pincével a fiaira. Az első a piac felőli részen volt, a hátsó pedig leért a város kerítéséig. Ezenkívül istálló, zsellérek szobája is volt még a telken. Ezen a kőházon kívül még földházakat is bírtak a város területén. A következő településneveket sorolja föl mint birtokait, melyek közül néhányat ma már nehéz azonosítani, hisz azoknak a 17. század elején használatos elnevezését írta le. Ezek: Udicsa (Vágudva), Zlatócon szőlő, Driethoma (Vágegyháza), Báb, Zablát, Nemce és Hanzlikfalva. Ez utóbbi településen szintén volt egy kőházuk, valamint egy fából készült is, amelyeknek kocsmájában „sert” is árultak. Említés szintjén olvasható: Motesic, a bazini jószáguk és a gringavai szőlőjük. Ezeket az ingatlanokat hagyta feleségének és gyermekeinek a végrendelet alapján.

Tekintsük át ezek után Bogády András családját és rokonait. Két feleségét említi Nagy Iván és Kempelen kötetében. (Szerintük az elsőtől született Miklós, a másodiktól pedig Pál nevű fia.) Ő maga egyik nejét sem nevezi meg konkrétan, csupán körülírja: az elhunytat „szegény feleségem”, az élőket pedig „Atyámfia” szavakkal illeti. Azonban a genealógiákból kiderül a feleségek pontos neve, a végrendeletből pedig az, hogy három fia és két lánya, azaz öt gyermeke volt. Az első felesége dereszlyényi Litassy Erzsé volt, Hont és Bars vármegye régi nemesi családjának sarja. Apja Litassy György (1601-ben említik), anyja pedig Apponyi Zsuzsa volt. Mint kiderül, Erzsének ez már a második házassága volt, mert az elsőből volt két gyermeke (az elhalt férj és a gyermekek nevét nem ismerjük), akik a hagyatéknál nem részesültek a pjecsoi udvarházból, mivel nem vér szerinti rokonai Andrásnak, illetve az ő apjának. A testamentumban kétszer is szerepelnek Erzsébet nagybátyjai, azaz az apjának fiútestvérei. Részben mint örökösök, részben mint az okirat végén megjelölt tutorok: Litassy István és Pál uram néven.

6 Hivatalos neve magyarul Péhó, szlovákul Piechov, ma Boleso falurésze.

7 Nagy I. i. m. VII. 1860, 147–150. p.

Három nagynénjét is megnevezi röviden, csak asszonynéven, -né képzővel, ők a következők voltak: Mocsáry Balázsné (Bora), Egresdy Lászlóné (Zsófia) és Lipthay Györgyné (Zsuzsa). A második felesége motesciczi és kesseleököi Motesiczky Anna⁸ volt. Neki három családtagja szerepel a pártfogók (tutorok) közt, Motesiczky Pál és András, valamint Motesiczky Borbála fia, Gosztonyi Miklós.

Hogy Bogády András öt gyermeke közül melyik származik az egyes feleségektől, azt a végakarát szövege alapján nem lehet kikövetkeztetni. Talán abban a sorrendben érdemes róluk a megismert adatokat bemutatni, amelyben az apa írt róluk. István (néha Istók) volt a legidősebb fiú. Még nem volt nagykorú, ezért az apja nem tudta megjelölni a többi testvér gyámjaként. Bogády nagyra értékelhette a tudást, ha arra biztatja, hogy tanuljon, s az örökségből elkülönít egy részt, hogy István gondoskodjon öccse, Miklós taníttatásáról is. Mindezt több alkalommal a feleségének is ajánlja, hogy gondoskodjék a fiúk iskoláiról. Egyetlen kitétel szerepel e mondatok között: „pápista oskolába semmiképpen ne küldje őket”. Kázmér Miklós⁹ könyvében olvashatunk egy Stephanus Bogadi nevű diákról, aki 1604-ben a wittenbergi egyetem tanulója volt. Az évszámokat összevetve elképzelhető, hogy éppen ő szerepel az egyetem matrikulájában. A harmadik fiú, Pál (Palkó) még nagyon kicsi lehetett, ha az ő taníttatása nem került elő. Mivel István nem is szerepel a már említett genealógiákban, ezért további életéről nincsenek adataink. A másik két fiú megérte a felnőttkort. Miklós felesége Emödy Ilona, Pál feleségei pedig Apponyi Klára, illetve Sirchicz Klára voltak.

A lányok közül először a „Suska” nevűt említi, hosszabban is ír aggódva a sorsáról, ebből idézünk egy részt: „Ha Suska leányom élne addig... noha reménten, mindazáltal Isten házasságbeli állapottal áldaná szegényt, az egész jószágból legyen költség kiházásítására...” (186–187. oldal). Csupán feltételezni tudjuk, hogy Zsuzsa lánya beteg(es), esetleg nyomorék is lehetett. Egy biztos, hogy amikor 1645-ben a végrendelet másolatát hitelesítették, már nem élt, mert a testvéreinek a neve mind ott szerepel, azonban az övé már nem. A másik lány, Krisztina bizonyára férjhez ment, a család kiházásította, és a neve eltűnt valahol, az általunk nem ismert férje családfáján.

Mindezek után körül kell járnunk a végrendeletben is szereplő, a genealógiákban és a családtörténetben a legbizonytalanabban elhelyezett egyént, Bogády Katalin személyét. Azt mondhatjuk, hogy „mindenki” tud róla, és mindenki mást tud róla. Az összegyűjtött és itt leírt gondolatokra részletesen nem hivatkozom, mivel mindenütt csupán egy-egy apró adatot találtam róla, s abból raktam össze a vele kapcsolatos, talán nem is mindenütt biztos életrajzi töredéket. Mindezek előtt meg kell jegyezni, hogy András egy helyütt azt írja, hogy „több húgom és néném gyermekei”, tehát biztosan voltak lánytestvérei.¹⁰

8 Nagy I. i. m. VII. 1860, 572. p.

9 Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1993. 152. p.

10 Például a végrendeletben szerepel Szobonya Pál Bars megyei alispán neve, ő 1652 előtt halt meg. Felesége Bogády Anna volt, aki az évszámok alapján András testvére lehetett. Három lányát említi meg az okirat.

Az egyik variáció szerint Katalin Bogády András első házasságából származó gyermeke volt. Sárospatakra ment férjhez, s fiatalon ott is halt meg. Ezt látszik bizonyítani, hogy háromszor is írja róla: leányom, szegény (azaz elhunyt) leányom. Megemlíti a lakodalmára készített ruháját, s hogy ő adta neki a hozományt, ahogy ő írja a „parapheronomot”. Egyszer sem írja le a keresztnévét, az asszonynevét is csak hiányosan: Klobusiczkyné. Ha valóban már felnőtt volt, s a családi birtokból a kor szokása szerint kiházasította, akkor valóban nem kell felsorolnia a még kiskorú, a második házasságából született, s az örökösödésben szereplő öt gyermeke között.

Azonban e tanulmány írója szerint is inkább a második elképzelés tűnik valószínűnek a néhány ismert évszám alapján. Ez pedig az, hogy Katalin Bogády András lánytestvére volt. Az internetes családtörténet szerint kettejük szüleinek a neve is megegyezik. És ha már a szülők nem éltek, akkor a felnőtt fiútestvér kötelessége volt a kiházasítás, a hozományról való gondoskodás. És hogy leányomnak említi, az mintegy bizonyíték a fentebb már leírt rokon megnevezések pontatlanságára, illetve az akkori szokásra.

Bogády Katalin Klobusiczky András¹¹ (1600 körül, Klobusicz – 1655. XI. 19., Sárospatak) első felesége volt. Négy fiuk született: Pál, András, Ferenc és János – őket úgy írják le, mint a második nejeinek mostohagyermekait. Mint említettük, Katalin nem sokáig élt házasságban,¹² halála után újabb feleség követte: Török Katalin (? – 1649. VI., Erdélyben).

Mint említettük, egyik lehetőséget sem tudjuk sem cáfolni, sem pontosan bizonyítani.

Bogády András testamentuma szerint kevés lábas jószág (lovak, marhák, juhok) volt, erre tesz is egy megjegyzést, hogy azok valamilyen oknál fogva megfogyatkoztak.

Viszonylag kevés pénzről, ékszerről, fegyverről, ruháról és használati tárgyról ír, amikor azokat szétosztja a felesége és gyermekei között. Ezek közül csupán néhány érdekesebbet érdemes kiemelni. Négy kardját (három aranyozott, egy ezüstös) a fiai öröklik, az ezek közti értékbeli különbséget másokkal egészíti ki (ezüst pohárka, kannácska, szerezsendió pohár stb.). Nagyon lényeges kapcsolatra utal, amikor két tárgyról külön ír: a „császár urunk adta arany lánc” Krisztináé, a „császárné adta ezüst palack” pedig a feleségéé lett. Ugyanígy a néhány, az „erdélyi fejedelem képére vert” aranyat is az utóbbira hagyta.

Amint az írás elején már említettük, egy igen furcsa, több részből álló testamentumot olvashatunk a végakaró tollából. A Hanzlikfalván írt és 1640-ben kelt első rész után azt hinné az olvasó, hogy egy beteg, a halálra készülő idős ember írta. És mint a második, pótlólag írt rövidke részből kiderül, ezek után Bogády 1641-ben Trencsénből elment Erdélybe. Sajnos arról nem ír, hogy mi volt e hosszú útjának a célja, kihez ment és miért, hisz tudomásunk szerint nem éltek ott rokonai. Viszont hozott onnan magával két fűdeles kupát, amelyeket tovább örökít.

A Trencsén vármegyében élt évei alatt számos magyar nemessel került rokonai és baráti kapcsolatba. A leírt családnevekből megfigyelhető, hogy milyen kevés a magyar eredetű vezetéknevek előfordulása (Győry, Újfalussy, Gosztonyi). Egyben az is, hogy az

11 Az itt található adatok nem szerepelnek Nagy Iván kötetében a családnál.

12 Halálának éve csupán becsült adat: 1630.

ott élő magyar nemesek családneve a hazánkban megszokott származási/lakóhely/birtokközpont neve + -i képzős forma helyett szlávós, -szky végződést vett föl a szlovák és lengyel nyelvek hatására. Ilyenek a már említetteken kívül: Rakolubszky (Rakolabszky – elírás vagy pontatlan olvasat), Mednyánszky, Szomarovszky, Sulyánszky stb.

Mint jeleztük, a Bogády család férfiágon kihalt, a lányaik házasságukkal beleolvadtak más magyar családokba. Kempelen Farkas¹³ interneten olvasható családfája szerint az utolsó férfitag az 1754/55. évi nemesi összeírásakor Bogády Gáspár volt (felesége: Szmrecsányi N.), azonban a feleség hiányos családfáján ezt nem tudjuk követni.

E szokatlanul megírt végrendekezés alapján, valamint a hiányos családi adatok miatt nem ismerjük pontosan azt, hogy baranyai Bogády András mikor született, de pontosan azt sem, hogy mikor halálozott el. Feltehetően valamikor 1643–44-ben, ha 1645-ben hitelesítették a végakarátát. Az sem ismert, hogy hol temethették el: Trencsénben vagy valamelyik kedvelt, fent leírt családi birtokai valamelyikén.

13 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/2-kotet-19FA/bogady-baranyai-2792/>